

demos

Jaargang 37
Mei 2021

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

5

nidi

inhoud

- 1 Is bevolkingsbeleid het antwoord op klimaatverandering?
- 5 Hoe Poolse migranten hun kinderopvang organiseren
- 8 Beter slapen na pensioen

Foto: Gerard van der Leun/Flickr

Is bevolkingsbeleid het antwoord op klimaatverandering?

HARRY VAN DALEN & KÈNE HENKENS

Hoe belangrijk is bevolkingsbeleid bij het tegengaan van de opwarming van de aarde, en welke rol speelt de bevolkingsgroei bij de opwarming van de aarde? Uit een onderzoek onder Europese bevolkingswetenschappers blijkt dat men zich weliswaar grote zorgen maakt over klimaatverandering en de rol van de mens, maar men is zeer verdeeld over de vraag of bevolkingsbeleid soelaas kan bieden.

Klimaatverandering staat bovenaan het lijstje van zorgen van menig burger. Wetenschappers uit verschillende disciplines ijveren al tijden voor oplossingen om de wereldwijde uitstoot van kooldioxide (CO₂) te verminderen. Prominente demografen, waaronder de Nederlandse Amerikaan John Bongaarts, hebben in het recente verleden laten zien hoe bevolkingsomvang en klimaatopwarming met elkaar verbonden zijn. Zij stellen dan ook dat het verlagen van de wereldbevolkingsgroei essentieel is om de wortels van het klimaatkwaad te bestrijden. Bevolkingsbeleid in de vorm van vrijwillige beperking van het kindertal wordt dan ook als een belangrijk beleidsinstrument gezien. Die voorkeur wordt nog sterker geuit door wetenschappers buiten de demografie. Biologen – denk aan David Attenborough – ecologen en milieueconomen zien dit als het belangrijkste element in een verstandig mondiaal milieubeleid. Echter, als het aankomt op de meest invloedrijke club van experts – het IPCC, het klimaatpaneel van de Verenigde Naties (zie kader) – dan wordt er zeer terughoudend gesproken over bevolkingsbeleid. Men erkent dat bevolkingsgroei deel uitmaakt van het krachtenveld, maar in het menu van oplossingen komt bevolkingsbeleid niet voor.

Nu voor overheden de tijd voor oplossingen steeds meer begint te dringen om een omslag te bewerkstelligen in het klimaatbeleid, zouden inzichten uit de demografie

Het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) is een organisatie van de Verenigde Naties om de risico's van klimaatverandering te evalueren. Het IPCC, opgericht in 1988, bestaat uit honderden experts uit de hele wereld, vanuit universiteiten, onderzoekscentra, ondernemingen, milieuorganisaties en andere organisaties. Het IPCC doet zelf geen onderzoek, maar evalueert wetenschappelijk onderzoek. Naast specifieke rapporten, komt men om de 5 à 6 jaar met omvangrijke beoordelingsrapporten van de staat van het klimaat, het eerste verscheen in 1990, het zesde rapport staat op de rol voor 2022. In 2007 kreeg het IPCC samen met Al Gore de Nobelprijs voor de vrede "voor het vergroten en verspreiden van de kennis over de door de mens veroorzaakte klimaatverandering en voor het bevorderen van maatregelen om deze tegen te gaan".

EUROPESE ENQUÊTE ONDER BEVOLKINGSWETENSCHAPPERS

In de periode februari-april 2020 is een online enquête gehouden onder leden van de European Association for Population Studies (EAPS) over demografische vraagstukken waarmee Europa de komende decennia te maken krijgt. De details over de enquête zijn te vinden in Van Dalen en Henkens (2021). Het responsepercentage was 30 procent (220 van de 737 leden), hetgeen weliswaar laag is, maar niet ongewoon voor enquêtes onder experts. De meerderheid van de respondenten heeft een senior universitaire positie: 29 procent is hoogleraar en 43 procent is universitair hoofddocent. De politieke kleur van deze steekproef blijkt zeer scheef verdeeld: 75 procent van de respondenten ziet zichzelf als links, 21 procent als behorend tot het politieke midden en 4 procent als rechts. De verhouding man-vrouw is 49-51 procent.

aan belang kunnen winnen. Zijn bevolkingswetenschappers het eens of niet met de opinieleiders in het vak en hun kijk op bevolkingsbeleid? Het bestuderen van bevolkingsvraagstukken is een interdisciplinaire aangelegenheid, dus als er een groep van wetenschappers is die licht kan werpen op het belang van de relatie tussen bevolking en klimaatverandering dan zou het wel deze groep van wetenschappers zijn. In een enquête onder leden van de Europese beroepsvereniging voor bevolkingsvraagstukken (EAPS) hebben wij begin 2020 gevraagd naar, onder andere, hun zorgen, visie en oplossingen ten aanzien van klimaatverandering (zie kader).

Zorgen over de toekomst

Om te zien of klimaatverandering überhaupt wel een zorg is van bevolkingswetenschappers is hen gevraagd naar hun zorgen over een aantal maatschappelijke vraagstukken. Sommige vraagstukken zijn duidelijk demografisch van aard (laag kindertal, bevolkingskrimp, immigratie), terwijl andere vraagstukken een bredere strekking hebben zoals inkomensongelijkheid, obesitas of klimaatverandering. Concreet werd respondenten de volgende vraag voorgelegd: "In welke mate maakt u zich zorgen over de volgende vraagstukken in het land waar u woont voor de komende 20 jaar?"

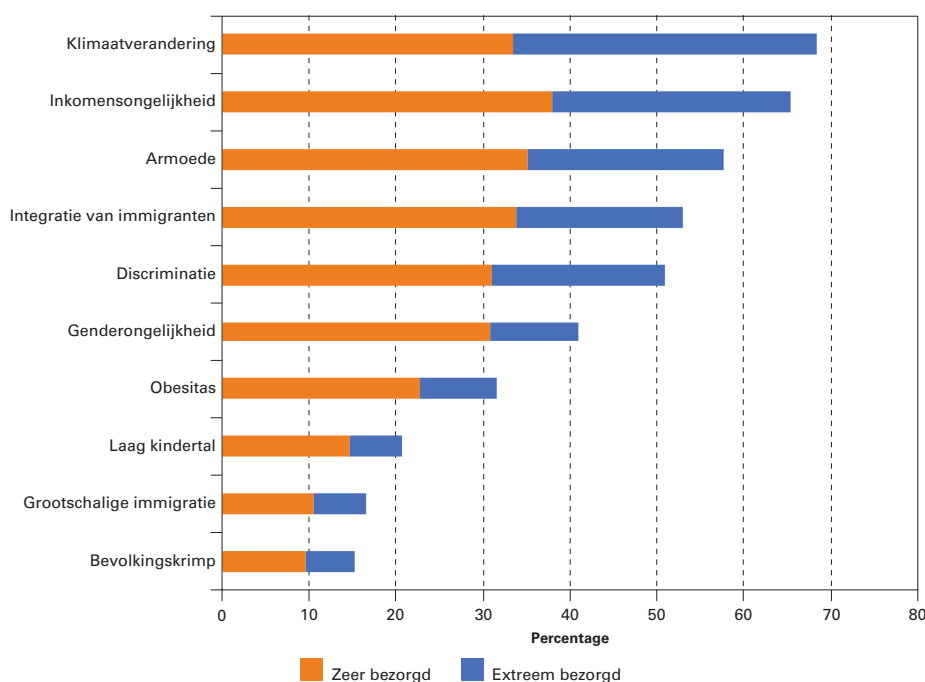
Uit figuur 1 blijkt overduidelijk dat klimaatverandering de bevolkingswetenschappers het meest verontrust: ruim twee derde is zeer tot extreem bezorgd. Maar daarnaast strijden inkomensongelijkheid, armoede en integratie van immigranten ook om de aandacht van demografen. Opvallend is ook dat typische demografische vraagstukken onderaan de ranglijst staan en voor deze experts veel minder een punt van zorg voor de toekomst zijn. Twee derde van de demografen zegt bij voorbeeld zich niet of nauwelijks zorgen te maken over bevolkingskrimp. Nadere bestudering van deze zorgen naar geslacht, regio of politieke kleur levert enige verdieping. Mannelijke en vrouwelijke respondenten blijken niet veel van elkaar te verschillen in hun zorgen. De regio waar men woont doet dat wel en daar blijkt dat Zuid-Europese bevolkingswetenschappers zich meer zorgen maken over demografische onderwerpen als bevolkingskrimp, laag kindertal en integratie van migranten. Het is echter niet van een dusdanig niveau dat de rangschikking van zorgen totaal verandert, want ook in die regio levert klimaatverandering de meeste zorgen op. En tot slot is de politieke kleur van belang. Uit een eerdere studie van onze hand op wereldschaal bleek al dat politiek linksgeoriënteerde bevolkingswetenschappers zich minder bekommeren om een laag kindertal en bevolkingskrimp dan demografen die zich rechts plaatsen op het politieke spectrum. Ook in de huidige Europese enquête komt dat effect terug. Naarmate men meer politiek links georiënteerd is vindt men bijvoorbeeld klimaatverandering, inkomensongelijkheid, armoede veel belangrijker dan zij die zich in het midden of aan de rechterkant van het politieke spectrum bevinden.

Bevolkingsbeleid als antwoord?

Gegeven de urgentie die bevolkingswetenschappers toekennen aan het probleem van klimaatverandering voor de nabije toekomst ligt het voor de hand om na te denken over de vraag of zij een verband leggen tussen bevolkingsomvang en klimaatverandering, en of zij een rol zien voor bevolkingsbeleid. Een van de meest toonaangevende en gerespecteerde demografen is John Bongaarts en hij pleit al sinds tijden om bevolkingsbeleid (meer anticonceptie, versterken van de positie van vrouwen in vooral Afrika) een prominentere plek te geven in het menu van klimaatmaatregelen. In zijn ogen hebben beleidsmakers en hun adviseurs, in het bijzonder het IPCC, een verkeerd beeld van het probleem en de oplossingen. Hij en zijn collega's noemen vier misverstanden: (1) bevolkingsgroei is geen probleem meer, op termijn daalt immers overal het kindertal, zo luidt de gedachte; (2) de bevolkingsomvang doet er niet zo veel toe om klimaatverandering te beteugelen; (3) bevolkingsbeleid is in hoge mate ineffectief; en (4) bevolkingsbeleid is een te gevoelig onderwerp om kans van slagen te hebben. Vooral het argument dat bevolkingsbeleid kan worden gezien "als een middel om arme landen de schuld te geven voor problemen die rijke landen hebben gecreëerd" speelt hierbij een rol.

Om zicht te hebben hoe deze vermeende mispercepties in Europese kringen rondwaren, is een aantal stellingen aan respondenten voorgelegd.

Figuur 1. Zorgen van Europese bevolkingswetenschappers over maatschappelijke vraagstukken de komende 20 jaar in hun woonland

Bron: NIDI, EAPS-enquête (2020).

Uit de antwoorden op die stellingen blijkt dat op bepaalde punten bij de bevolkingswetenschappers consensus bestaat, maar zodra het over bevolkingsbeleid gaat blijkt de verdeeldheid groot.

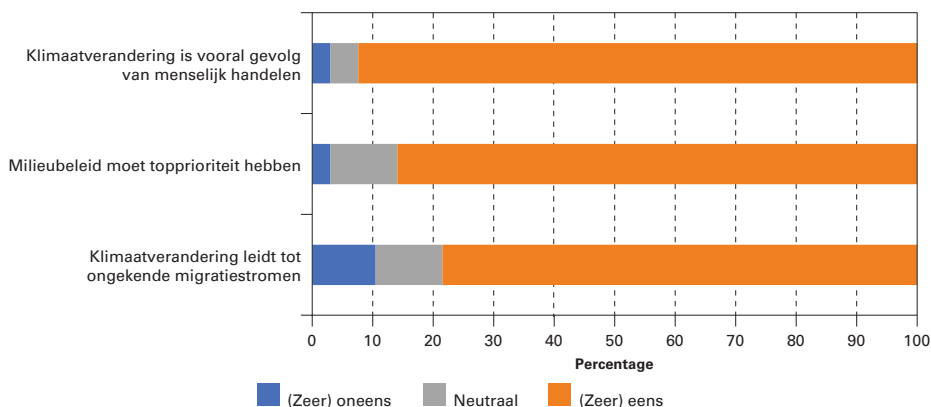
Figuur 2 toont de onderwerpen waarover veel consensus bestaat. Op de vraag of klimaatverandering als resultaat van menselijk handelen gezien moet worden antwoordt 92 procent bevestigend. En ook over de vraag of milieubeleid topprioriteit moet krijgen, ook al verlaagt dit de economische groei en dat klimaatverandering tot ongekende migratiestromen zal leiden tekent zich een grote meerderheid af die 'ja' zegt.

Die eensgezindheid verdwijnt echter uit zicht als we drie andere stellingen aan de respondenten voorleggen die meer betrekking hebben op beleid en de onderbouwing daarvan (zie figuur 3). Met de voorgelegde stelling dat de huidige wereldbevolking de draagcapaciteit van de aarde overstijgt is 47 procent het oneens en 33 procent het eens. Op zich is dit een verrassend inzicht omdat een groot deel van de demografen zich als optimist toont over welke bevolkingsomvang de aarde kan dragen. Enerzijds kan dat liggen aan het brede begrip draagcapaciteit, dat voor meerdere uitleg vatbaar is. Volgens specialisten is dit vooral afhankelijk van technologie en de productie en consumptiestructuur. Anderzijds wordt er zeker van de kant van ecologen en biologen altijd op gehamerd dat de omvang van de wereldbevolking al lang de draagcapaciteit heeft overtroffen. Gegeven dit inzicht kan men verwachten dat de noodzaak tot het voeren van bevolkingsbeleid niet op veel steun kan rekenen. En dat blijkt ook wel uit de antwoorden op de stelling 'Het verminderen van de wereldbevolking is cruciaal om de uitstoot van CO₂ terug te dringen': 37 procent is het daar mee eens en 34 procent is het oneens. Demografen zijn dus in hoge mate verdeeld over de noodzaak. En om terug te komen op een van de mispercepties die Bongaarts aanstipte over de effectiviteit van het beleid om 'family planning' te stimuleren, ook daarover heerst grote verdeeldheid. Slechts 36 procent van de demografen vindt dat dit beleid effectief is geweest, terwijl 35 procent het oneens is met Bongaarts. We hebben ook gekeken of expertise op het terrein van vruchtbaarheid en kindertal tot andere inzichten leidt, maar ook bevolkingswetenschappers gespecialiseerd in vruchtbaarheid en kindertal zijn in hoge mate verdeeld: experts zijn het wel vaker met Bongaarts eens (42%) dan de non-experts op dit terrein (36%). Maar, let wel, ook van de experts is 31 procent het oneens met de stelling.

Twijfel over bevolkingsbeleid

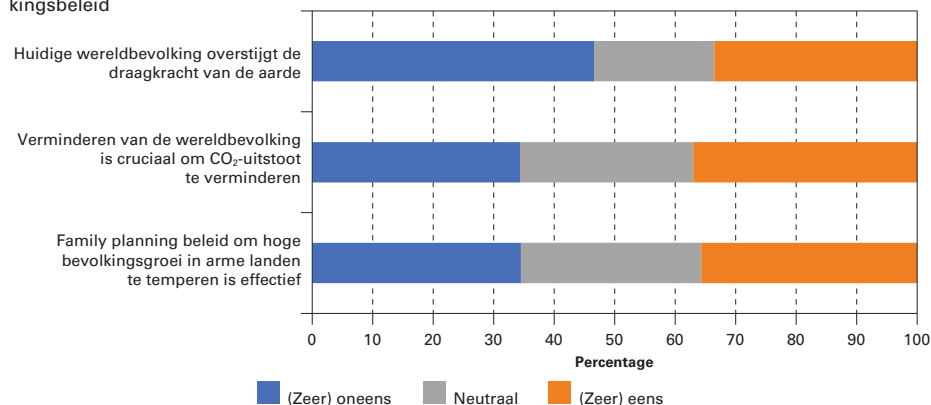
Bevolkingswetenschappers zijn het er duidelijk over eens dat klimaatverandering een van de belangrijkste problemen van dit moment is en dat de noodzaak om corrigerend op te treden groot is. Echter, men betreft deze correctie niet op het terrein van het bevolkingsbeleid. Daarmee lijken deze wetenschappers veel op de wetenschappelijke adviseurs die betrokken zijn bij het IPCC. Men erkent dat bevolking onderdeel is van het probleem van klimaatverandering maar niet van de oplossing. Het blijft uiteraard gissen waarom dit

Figuur 2. Consensus onder Europese bevolkingswetenschappers over klimaatverandering

Bron: NIDI, EAPS-enquête (2020).

Figuur 3. Verdeeldheid onder Europese bevolkingswetenschappers over klimaatverandering en bevolkingsbeleid

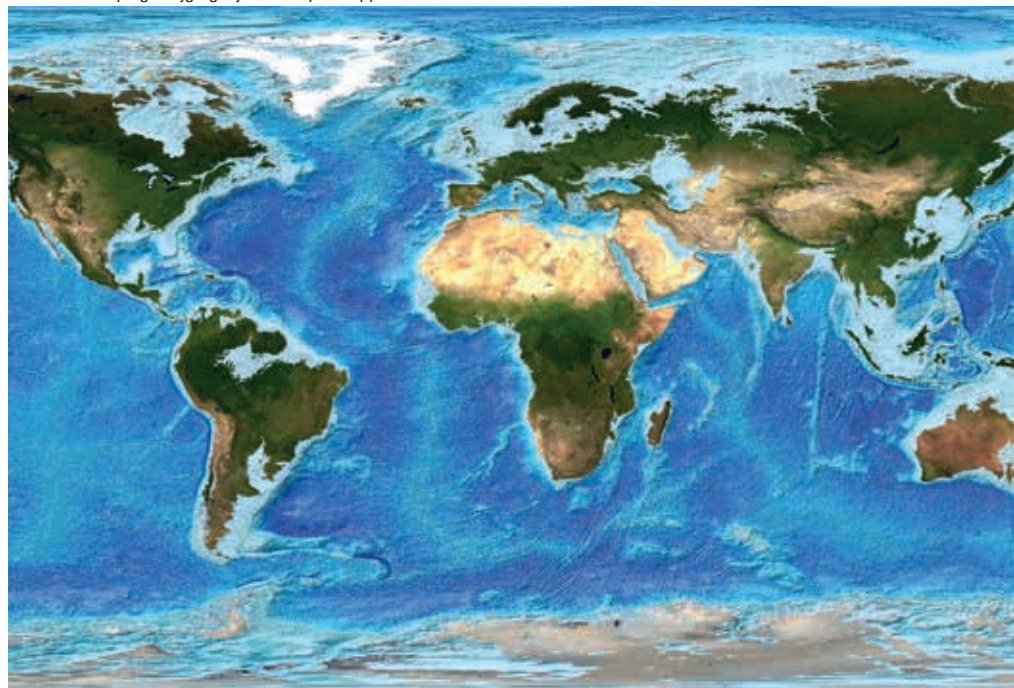

Bron: NIDI, EAPS-enquête (2020).

zo is. Een mogelijke verklaring zou men kunnen zoeken in de geschiedenis van de demografie als discipline. Het bevolkingsdebat heeft wortels in de eugenetica en de activistische houding van de neo-Malthusianen. Onethische praktijken die in het verleden onder de noemer 'bevolkingsbeleid' zijn uitgevoerd maken dat wetenschappers weg willen blijven van dit beleid. Deze schuwheid om beleidsuitspraken te doen ontbreekt echter geheel bij wetenschappers van buiten de demografie, denk aan economen, ecologen en biologen, die in

Simulatie zeespiegelstijging bij smelten poolkappen.

Foto: Kevin Gill/Flickr

de geschiedenis geen moeite hebben om te spreken over overbevolking of het beperken van geboortes. Veel demografen willen weg blijven bij de rol van beleidsadvocaat. Als zij over bevolkingsbeleid spreken dan zetten zij veeleer in op de 'kracht van de rede' waar de Nobelprijswinnaar Amartya Sen op wees, en zeker niet op de kracht van dwang. Het versterken van de positie van de vrouw en het investeren in onderwijs zijn dan ook de gangbare beleidskanalen waarlangs bevolkingswetenschappers bevolkingsbeleid willen voeren. Het is echter goed mogelijk dat deze opvatting onder druk komt te staan door de urgentie van het klimaatprobleem. Het is dan niet meer de vraag of de prioriteit moet liggen bij het aanpassen van consumptiepatronen in de rijkere landen van de wereld of het terugdringen van bevolkingsgroei in ontwikkelingslanden. Het lijkt dan noodzakelijk beide wegen te bewandelen om klimaatverandering tegen te gaan. Demografen weten als geen ander hoe complex de relatie is tussen bevolkingsontwikkeling en klimaat. De urgentie van de klimaatcrisis is wellicht een inspiratie om harder na te denken over mogelijke beleidsmaatregelen die zowel de sceptici van klimaatverandering als de sceptici van bevolkingsbeleid kunnen overtuigen.

Harry van Dalen, NIDI-KNAW/Rijksuniversiteit Groningen en Tilburg University,
e-mail: dalen@nidi.nl

Kène Henkens, NIDI-KNAW/Rijksuniversiteit Groningen, en Universiteit van Amsterdam,
e-mail: henkens@nidi.nl

LITERATUUR:

- Bongaarts, J. en B.C. O'Neill (2018), Global warming policy: Is population left out in the cold? *Science*, 361(6403), pp. 650-652.
- Connelly, M.J. (2008), *Fatal misconception: The struggle to control world population*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Dalen, H.P. van, en K. Henkens (2012), What is on a demographer's mind? A worldwide survey, *Demographic Research*, 26, pp. 363-408.
- Dalen, H.P. van, en K. Henkens (2019), Het veranderde klimaat over klimaatverandering, *Demos*, 35(4), pp. 1-4.
- H.P. van Dalen, en K. Henkens, (2020), When is fertility too low or too high? Population policy preferences of demographers around the world, *Population Studies*, pp. 1-17.
- Dalen, H.P. van, en K. Henkens (2021), Population and climate change: Consensus and dissensus among demographers. *European Journal of Population*.

Hoe Poolse migranten hun kinderopvang organiseren

KASIA KARPINSKA & ALZBETA BARTOVA

Hoe gaan Poolse migranten om met de zorg voor hun kleine kinderen? Terwijl in Polen de zorg door de familie de norm is, kiezen Nederlandse ouders vaak voor formele kinderopvang. Poolse migranten in Nederland kiezen voor de middenweg: ze maken vaker gebruik van formele kinderopvang dan Poolse ouders in Polen, maar hun kinderen gaan pas op een latere leeftijd dan die van Nederlandse ouders naar de kinderopvang.

Foto: FaceMePLS/Flickr

Het leven van immigranten verandert danig wanneer zij zich vestigen in een nieuw land. Deze verandering is vooral ingrijpend voor ouders met kleine kinderen. Ze missen vaak de steun vanuit hun sociale netwerken bij de zorg voor hun kinderen en ze weten onvoldoende over de regels die gelden bij het gebruik van kinderopvang. De situatie kan nog complexer zijn voor migrantenouders die verhuizen naar een land waar een ander idee heerst over wat de beste manier is om voor kleine kinderen te zorgen dan in hun thuisland. Zo kan het in het ene land de norm heersen dat de zorg vooral door familie zelf wordt geregeld – ouders of grootouders – en dat kinderopvang wordt gezien als een minder gewenst alternatief, terwijl in een ander land formele kinderopvang als de norm wordt gezien. Migrantengouders uit Polen die zich in Nederland vestigen ervaren deze tegenstrijdige opvattingen. De vraag dringt zich derhalve op welke zorgstrategieën deze migrantengouders toepassen als ze zich vestigen in Nederland? Zorgen de ouders zelf voor hun kind, een patroon die ze uit het land van her-

komst kennen, of kiezen ze voor de reguliere kinderopvang die Nederland biedt? En speelt de leeftijd van het jongste kind daarbij een rol? Om dit goed in beeld te brengen, worden Poolse migranten vergeleken met Nederlandse ouders. Daarbij maken we gebruik van data die in 2014 zijn verzameld (zie kader).

Poolse migratie naar Nederland

Polen heeft na de toetreding tot de Europese Unie in 2004 een massale emigratiestroom meegemaakt. Volgens schattingen hebben ongeveer 2,4 miljoen Polen het land tussen 2004 en 2014 verlaten. Nederland is een van de belangrijkste bestemmingen voor Polen geworden, vooral na de afschaffing van de beperkingen op de arbeidsmarkt in 2007. Op het moment van de dataverzameling onder Poolse migranten – in 2014 – waren er circa 120 duizend geregistreerde Poolse migranten in Nederland. In 2020 bedroeg dat aantal rond 200 duizend. Poolse migranten emigreerden meestal alleen en lieten hun partner en kinderen in een later stadium overkomen. Ouders van migranten bleven meestal achter in Polen.

Zorgidealen

Hoewel Polen en Nederlanders het idee delen dat de zorg voor de jongste kinderen het best binnen de familie kan worden georganiseerd, zijn er toch opvallende verschillen in de uitwerking van dit zorgideaal. Een en ander blijkt ook uit gegevens van de European Social Survey (ESS) uit 2010. In Polen heersen traditionele opvattingen die voorschrijven dat de zorg voor kinderen een taak voor vrouwen is en binnen het gezin moet worden georganiseerd. Deze opvattingen zien we bij de evaluatie van de stelling “Een vrouw moet bereid zijn om minder betaald werk te verrichten omwille van haar gezin”. In Polen was 53 procent van de respondenten tussen 20 en 64 jaar het eens met deze opvatting vergeleken met 24 procent van de Nederlandse respondenten. Ook in Nederland was lange tijd dit traditionele opvoedingsideaal dominant, maar de opvattingen over kinderopvang begonnen in de jaren negentig te verschuiven in de richting van een grotere gelijkheid tussen mannen en vrouwen. Vergeleken met Polen, omarmen Nederlanders meer gendergelijkheid en maken zij meer gebruik van de formele kinderopvang, al dan niet in deeltijd.

Verschillen Polen en Nederland

De zorgidealen zijn terug te zien in de verschillende regelingen en voorzieningen die een land ouders biedt, zoals de verlofregelingen of opvangmogelijkheden. Hoewel de duur van het zwangerschapsverlof ten tijde van de dataverzameling voor deze studie vergelijkbaar was (16 weken in Nederland en 22 weken in Polen), hadden Poolse ouders recht op veel langer ouderschapsverlof dan Nederlanders. In de praktijk wordt het ouderschapsverlof in Polen vrijwel uitsluitend door moeders opgenomen.

De formele kinderopvang voor kinderen onder de drie jaar is vergelijkbaar tussen de landen, maar het gebruik van deze zorg is veel lager in Polen. In 2010 was in Polen slechts drie procent

De patronen van drie groepen ouders zijn beschreven aan de hand van drie datasets: Families of Poles in the Netherlands (FPN) voor migranten (verzameld in 2014), Gender and Generation Survey in Poland (GGS-PL) voor Poolse ouders (verzameld in 2011) en Netherlands Kinship Panel Study (NKPS) voor Nederlandse ouders (verzameld in 2011). De data maken gebruik van zeer vergelijkbare vragenlijsten, waardoor de vergelijking tussen de migranten, Polen en Nederlanders mogelijk is. De FPN-data zijn uitsluitend verzameld onder Poolse migranten die geregistreerd staan in Nederlandse gemeenten. Alleen gezinnen met kleine kinderen (onder de vier jaar, de officiële leeftijd waarop kinderen in Nederland met hun basisschool beginnen) zijn meegenomen in de analyses. De gegevens van 2292 respondenten zijn geanalyseerd: 256 Poolse migranten (FPN), 1756 Polen in Polen (GGS-PL) en 280 Nederlanders (NKPS).

van de kinderen onder de drie jaar ingeschreven in een kinderopvangverblijf. Dit was toen het laagste percentage van alle EU-landen en ligt ver onder 33 procent, het doel dat voor deze leeftijds-categorie is gesteld door de Europese Unie – de zogenoemde Barcelona doelstelling. In datzelfde jaar behoorde Nederland tot de toptanden, met een gebruik van ongeveer 50 procent.

Het Nederlandse beleid bevordert de keuzevrijheid van ouders met betrekking tot kinderopvang en er wordt meer werk gemaakt van de organisatie van werk en gezinsleven. Daarnaast is er ook steun van de overheid voor tweeverdienersgezinnen. Door het ontbreken van de kinderopvangfaciliteiten en flexibele contracten zijn Poolse moeders vaak gedwongen de arbeidsmarkt te verlaten als er kinderen komen, of zijn ze sterk afhankelijk van ondersteuning door grootouders. Ook Nederlandse ouders doen weliswaar een beroep op grootouders voor ondersteuning, maar deze vorm van ondersteuning is vaak een aanvulling op de formele zorg, terwijl het in Polen vaak de belangrijkste bron van kinderopvang is.

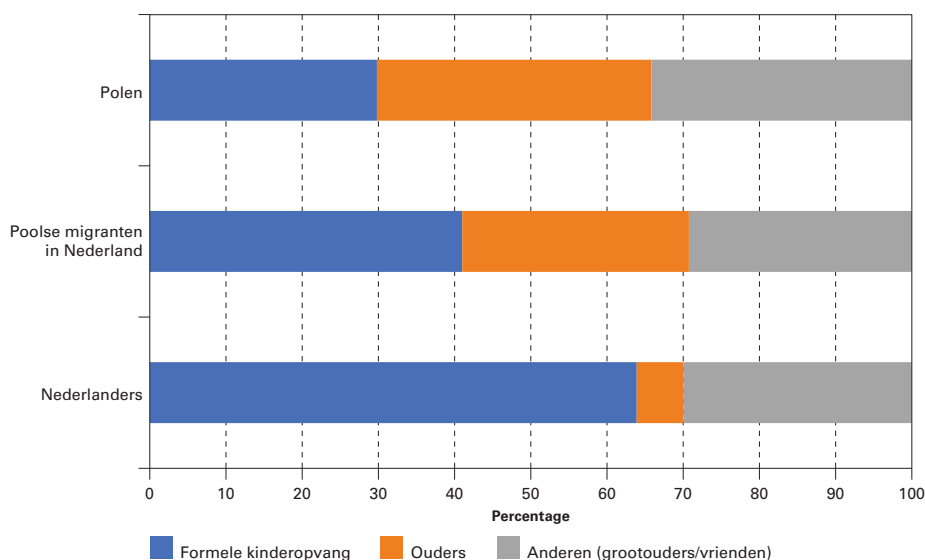
Strategieën van Poolse migrantenouders

De verschillen in het beleid en de idealen op het gebied van kinderopvang tussen Polen en Nederland zijn derhalve aanzienlijk. Poolse ouders die in Nederland komen wonen zullen daarom waarschijnlijk voor een moeilijke keuze

Foto: Roel Wijnants/Flickr

Figuur 1. Verdeling van zorgstrategieën van ouders van kinderen onder vier jaar, naar achtergrond, Nederlandse versus Poolse ouders (in Nederland en Polen)

Bron: FPN (2014), GGP-PL(2011) en NKPS (2011).

komen te staan, vooral wanneer ze voor de jongste kinderen moeten zorgen. Hun moeilijkheden kunnen nog worden vergroot door de beperkte toegang tot het sociale netwerk en ontbreken van grootouders. Poolse ouders die in Nederland wonen, kunnen het vertrouwde pad volgen dat ze uit Polen kennen en de kinderopvang voor zeer jonge kinderen in Nederland afwijzen. Deze strategie kan voortkomen uit de processen van socialisatie die men in Polen heeft doorgeemaakt, maar kan ook het gevolg zijn van familiedruk. Een andere mogelijkheid is dat Poolse migrantenouders beïnvloed worden door de Nederlandse samenleving waarin ze leven en hun kinderopvangstrategie daarop afstemmen. Als dat het geval is kiezen ze vaker voor formele kinderopvang dan Poolse ouders die in Polen wonen en zullen zij in gedrag niet veel verschillen van Nederlandse ouders.

Ouders en zorg voor kinderen in cijfers

De gemiddelde leeftijd van de moeders in ons onderzoek varieerde rond de 31 jaar voor Polen en Poolse migranten tot 35 jaar voor Nederlanders. De gemiddelde leeftijd van de mannelijke partners is rond de 33 jaar voor

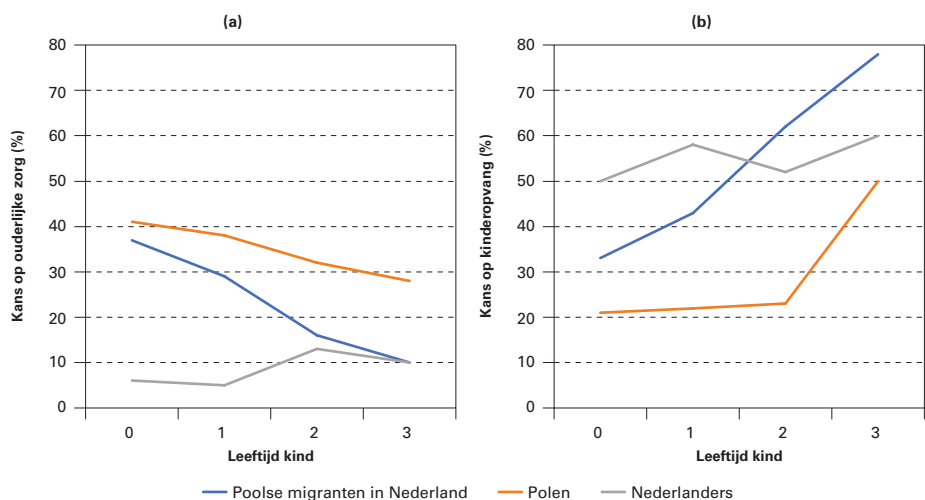
Poolse migranten en voor Polen, terwijl de Nederlandse mannelijke partners gemiddeld 37 jaar oud waren. De verschillen in werksituatie tussen vaders van ten minste één kind onder de vier jaar zijn in de steekproeven verwaarloosbaar klein. Voor moeders van jonge kinderen is de situatie echter radicaal anders. Terwijl in Nederland ongeveer 87 procent van de moeders werkt, is dit het geval voor slechts 47 procent van de moeders in Polen en 48 procent van de Poolse migrantenmoeders die in Nederland wonen. Figuur 1 toont de duidelijke verschillen die bestaan tussen de drie groepen als het gaat om de organisatie van de zorg voor de kinderen in gezinnen met tenminste één kind onder de leeftijd van vier jaar.

De keuze van Poolse migrantenouders voor ouderlijke zorg voor kinderen onder de vier jaar is vergelijkbaar met die van Poolse burgers – ruwweg één op de drie paren maakt geen gebruik van formele of informele kinderopvang en voert alle zorgtaken zelf uit. Ze wijken echter sterk af van vergelijkbare Nederlandse ouders. Slechts zes procent van de Nederlandse ouders past deze strategie toe. De verschillen zijn ook substantieel in het gebruik van formele kinderopvangregelingen. Ongeveer 64 procent van de Nederlandse ouders maakt gebruik van formele kinderopvang voor hun kleine kinderen. Dit percentage is veel lager in Polen, waar slechts 30 procent van de ouders gebruik maakt van formele kinderopvang. Deze strategie komt vaker voor bij Poolse migranten die in Nederland wonen en die in 41 procent van de gevallen voor formele kinderopvang hebben gekozen. Ongeveer een derde van elke groep ouders maakt gebruik van informele zorg door grootouders, andere familieleden of vrienden.

Poolse migranten kiezen vaker voor ouderlijke zorg

De verschillen tussen de drie groepen ouders in de keuze voor het type zorg zijn derhalve aanzienlijk. Maar hoe groot zijn deze verschillen als we kijken naar de leeftijd van de jongste kinderen. We veronderstellen dat de acceptatie van formele zorg toeneemt met de leeftijd van de kinderen, terwijl voor de kleinere kinderen de voorkeur wordt gegeven aan de uitsluitend ouderlijke zorg, maar klopt die veronderstelling wel?

Figuur 2. Voorspelde kansen om voor ouderlijke zorg te kiezen (a) en voor gebruik van formele kinderopvang (b) naar leeftijd van jongste kind, Nederlandse versus Poolse ouders en Poolse migrantenouders

Bron: FPN (2014), GGP-PL(2011) en NKPS (2011).

Zoals is te zien in figuur 2a is de kans dat Nederlandse ouders zelf alle zorgtaken voor hun kleine kinderen uitvoeren heel klein en is niet afhankelijk van de leeftijd van de kinderen. De afhankelijkheid van uitsluitend ouderlijke zorg is het hoogst in Polen. Het daalt pas licht als de kinderen de leeftijd van drie jaar bereiken, een leeftijd waarop ook het recht op ouderschapverlof afloopt. De Poolse migranten in Nederland volgen deze praktijk, maar dit lijkt alleen het geval te zijn voor de zeer jonge kinderen. Wanneer het jongste kind de leeftijd van twee jaar bereikt, lijken de Poolse ouders in Nederland vaker externe kinderopvang te zoeken dan ouders in Polen. Vanaf dat moment lijkt hun voorkeur voor uitsluitend ouderlijke zorg op die van de Nederlandse ouders.

Foto: Directie Voorlichting Rijksoverheid / Flickr

..maar sturen hun kinderen sneller naar de opvang dan ouders in Polen

De kans op het gebruik van kinderopvangfaciliteiten (figuur 2b) onder de Nederlandse ouders is hoog en niet afhankelijk van de leeftijd van het jongste kind. Die bevinding is niet verwonderlijk, aangezien het zwangerschapsverlof in Nederland relatief kort is en het ouderschapsverlof voor de onderzochte jaren slechts op deeltijdbasis werd aangeboden. In Polen is de kans op het gebruik van formele kinderopvangfaciliteiten ook relatief stabiel in alle leeftijdsgroepen, maar neemt het sterkst toe wanneer het jongste kind drie jaar wordt. Het gebruik van kinderopvang is echter laag. Dit is niet verrassend, aangezien het ouderschapsverlof in Polen afloopt wanneer een kind de leeftijd van drie jaar bereikt en kinderopvangfaciliteiten voor jongere kinderen schaars zijn.

De situatie is heel anders voor Poolse migranten in Nederland. Zij maken minder vaak gebruik van formele kinderopvang voor de jongste leeftijdscategorie dan Nederlandse ouders, maar die kans neemt toe wanneer het jongste kind de leeftijd van één jaar bereikt en blijft stijgen tot het kind drie jaar oud is. De voorkeur voor formele kinderopvang kan het gevolg zijn van de afwezigheid van direct beschikbare grootouderopvang voor Poolse migranten en de grotere variatie in de formele kinderopvang in Nederland dan in Polen, maar onze gegevens laten niet toe dit verder te onderzoeken.

Onderscheidend patroon

De drie groepen van ouders – Nederlanders, Poolse migranten in Nederland en Polen in Polen – volgen verschillende strategieën om de zorg voor de kleinste kinderen te organiseren. Nederlandse ouders zijn meer aangewezen op de formele zorg, terwijl Poolse ouders in Polen vaker kiezen voor uitsluitend ouderlijke zorg. Poolse migranten in Nederland volgen hier een onderscheidend pad. Hoewel Poolse migrantenouders langer thuis lijken te blijven bij hun kinderen dan Nederlandse ouders, plaatsen zij hun kinderen ook vaker op jongere leeftijd in een formele kinderopvang dan Poolse ouders in Polen. Wellicht

is dit patroon een compromis tussen de sociale normen en de beperkingen waarmee migrantenouders in Nederland te maken hebben, zoals gebrek aan sociaal netwerk en steun van grootouders of kennis over de kinderopvang. Een belangrijke vraag is dan hoe deze strategie uitwerkt op de arbeidsmarktpositie van de migrantenmoeders en hun toekomstige financiële situatie. Dit is relevant zowel voor het geval zij in Nederland blijven, dan wel als het gezin besluit te remigreren naar Polen. De helft van de migrantenmoeders in de steekproef werkte niet op het moment van het onderzoek. Of zij werk zullen zoeken en vinden dat kan worden gecombineerd met een gezinsleven nadat het jongste kind naar school zal gaan, is onduidelijk. Een ding staat wel vast: het zal gevolgen hebben voor hun financiële situatie in de toekomst.

Kasia Karpinska, Erasmus Universiteit Rotterdam, e-mail: karpinska@essb.eur.nl

Alzbeta Bartova, Katholieke Universiteit Leuven, e-mail: alzbeta.bartova@kuleuven.be

LITERATUUR:

- Edlund, J., en I. Öun (2016), Who should work and who should care? Attitudes towards the desirable division of labour between mothers and fathers in five European countries. *Acta Sociologica*, 59(2), pp. 151-169.
- Mills, M., et al. (2014), *Use of Childcare Services in the EU Member States and Progress Towards the Barcelona Targets*. Brussels, RAND Europe.
- Szelewa, D. (2017), From implicit to explicit familism: Post-1989 family policy reforms in Poland, in: D. Auth et al. (red.), *Gender and Family in European Economic Policy*, Cham, Palgrave MacMillan, pp. 129-151.

Beter slapen na pensioen

Uit nieuw onderzoek onder zestigplus-stellen blijkt dat wanneer men met pensioen gaat, de slaap beter wordt omdat werkstress wegvalt. Dit geldt echter niet voor mensen met relatiestress.

Volgens het Nederlands Huisartsen Genootschap heeft 20 tot 30 procent van de volwassenen last van slaapproblemen, 10 tot 15 procent raadpleegt hiervoor een arts. Slapeloosheid komt vaker voor op latere leeftijd en bij vrouwen. Dat laatste heeft mede een hormonale oorzaak. Wanneer mensen met pensioen gaan, wordt de kwaliteit van slaap doorgaans beter. Dat blijkt bijvoorbeeld uit een Fins onderzoek waarbij vijfduizend personen werden gevolgd gedurende een periode voor en na pensionering. Uit dat onderzoek blijkt dat slaapproblemen vaak verbonden zijn met werkstress. Die valt uiteraard weg wanneer men stopt met werken. Pensioen kan dus heilzaam zijn voor mensen met slaapproblemen.

Het NIDI onderzocht de invloed van pensioen op een groot aantal levenssterreinen, waaronder gezondheidsproblemen. Aan de respondenten werd gevraagd in hoeverre ze last hebben van een dertiental met name genoemde, door een arts vastgestelde gezondheidsproblemen. Slaapproblemen stonden in dat rijtje. Nagegaan werd wat de invloed is van pensionering, of zo men wil het wegvallen van werkdruk, op slaapproblemen bij zestigplus-stellen. We maakten een selectie van ruim 3.700 oudere werknemers die met een partner samenwonen. In 2015 rapporteerde 14 procent van hen last te hebben van slaapproblemen. Tussen 2015 en 2018 ging de helft van deze werknemers met pensioen. Bij degenen die met pensioen gingen nam het aandeel met slaappro-

blemen af van 14 procent (in 2015 voor pensioen) tot 10 procent (in 2018 na pensioen). Bij degenen die nog werkzaam waren in 2018 nam het aandeel met slaapproblemen licht toe van 13 procent (in 2015) tot 14 procent (in 2018).

Wanneer mensen met pensioen gaan, wordt de slaap dus gemiddeld genomen beter. Dat geldt echter alleen wanneer men een goede relatie heeft, zoals blijkt uit de figuur. Bij werknemers met een goede relatie, nam het aandeel met slaapproblemen af na de pensionering (van 14 vóór tot 9 procent na pensioen). Bij degenen met een minder goede relatie zien we deze verandering niet. Waar slaapproblemen samenhangen met werkstress, kan pensioen dus een oplossing zijn. Bij relatiestress, gaat dat niet op. Die valt meestal niet weg wanneer men stopt met werken. Aanpakken van relatieproblemen is daarmee mogelijk een beter medicijn dan een slaappil.

Hanna van Solinge, NIDI-KNAW/
Rijksuniversiteit Groningen,
e-mail: solinge@nidi.nl

LITERATUUR:

- Myllyntausta, S., et al. (2017), Changes in sleep duration during transition to statutory retirement: A longitudinal cohort study, *Sleep*, 40(7), pp. 1-9.
- Mutambudzi, M., en H. van Solinge (2021), Impact of retirement on sleep problems among older workers and their partners. *The Gerontologist*.

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en wil de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken bevorderen.

Een abonnement op DEMOS is gratis. U kunt uw aanvraag indienen via: demos@nidi.nl of via onze site: nidi.nl/nl/demos/

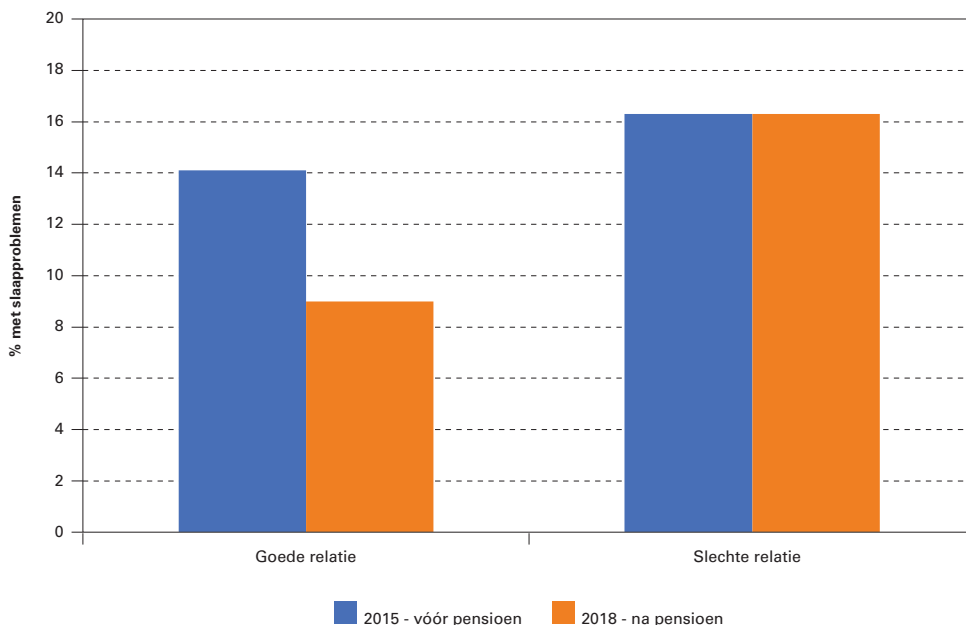
Bij gehele of gedeeltelijke overname van artikelen dient men een volledige bronvermelding te gebruiken. Graag ontvangt de redactie een bewijsexemplaar. De personen op de foto's komen niet in de tekst voor en hebben geen relatie met hetgeen in de tekst wordt beschreven.

Het NIDI is een instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) en is geaffilieerd met de Rijksuniversiteit Groningen. Het NIDI houdt zich bezig met onderzoek naar bevolkingsvraagstukken.

colofon

DEMOS	is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).
Redactie	Harry van Dalen, hoofdredacteur Nico van Nimwegen, redacteur Peter Ekamper, (web)redacteur Jaap Oude Mulders, redacteur Fanny Janssen (RUG), redacteur
Adres	NIDI/DEMOS Postbus 11650 2502 AR 's-Gravenhage
Telefoon	(070) 356 52 00
E-mail	demos@nidi.nl
Internet	https://nidi.nl/demos
Abonnementen	gratis
Druk Opmaak	Koninklijke Van der Most www.up-score.nl

Slaapproblemen naar de kwaliteit van de relatie van zestigplus-stellen, voor én na pensionering

Bron: NIDI-onderzoek Werk en Pensioen (2015-2018), N = 3.700.